
Tillit, men til hva?

RAGNHILD ØRSTAVIK

Ragnhild Ørstavik er assisterende sjefredaktør i Tidsskriftet. Hun er dr.med. og har en bistilling som forsker ved Folkehelseinstituttet.

Forskningsrådets undersøkelse om befolkningens holdninger til forskning er neppe til å stole på. Likevel bør den tas alvorlig.

Foto: Espen Røysamb

Forskningsrådet la nylig frem foreløpige resultater fra en undersøkelse av nordmenns holdninger til forskning. Mange var enig i utsagn som «forskningsresultater er i stor grad preget av forskernes egne politiske holdninger og synspunkter», og «forskningsresultater er ofte kjøpt av industri eller myndigheter og er dermed ikke til å stole på» (1). Aftenposten presenterte resultatene under overskriften *Nesten halvparten av nordmenn stoler ikke på forskning* (2).

Firmaet Kantar, som har gjennomført studien, tok utgangspunkt i omkring 55 000 personer som tidligere har sagt seg villige til å delta i ulike markedsundersøkelser. De sendte e-post til 7 044 av disse og fikk svar fra 2 088. Studien hadde altså en oppslutning på under 30 % (1).

Det skal godt gjøres å generalisere frekvenser ut fra en så lav svarprosent. Forskningsrådets direktør betegner riktignok undersøkelsen som en «undersøkelse og ikke et forskningsresultat over folks holdninger, som må tolkes deretter» (1). Men det gjør altså ikke Aftenposten, som på sine nettsider også slo alarm om økende tiltro til konspirasjonsteorier (3). Faktisk.no, en uavhengig, ideell organisasjon som kritisk gjennomgår grunnlaget for aktuelle påstander, fant at spørsmålene om konspirasjonsteorier ikke var stilt ved tidligere, tilsvarende undersøkelser (en forutsetning for å påstå at noe er endret) (3). Forskningsrådets undersøkelse viser dermed noe av problemet: En enkel spørreundersøkelse blir feiltolket og fremstilles som fakta.

Skal vi da se helt bort fra resultatene? Den som har jobbet ved en akademisk institusjon, og vært med på å diskutere resultatene av en medarbeiderundersøkelse, vet hvordan det går: Åtte av ti kan ha svart at de ikke har det bra. Likevel vil kollegene stille spørsmålstejn ved oppslutning og utvalg heller enn å diskutere at *noen*, uansett andel, mistrives på jobben.

Så la oss ta utgangspunkt i at en del nordmenn har lav tillit til forskning, og at vi ønsker at den styrkes. Vi skal selvsagt ikke stole blindt på forskning. Ei heller skal vi stole blindt på forskerne. Det finnes dem som jukser, lyver og saboterer – selv om dette sannsynligvis ikke er det største problemet: Systemet fortjener nemlig heller ikke uforbeholden tillit. De beste tidsskriftene foretrekker nye problemstillinger (helst med positivt resultat) fremfor nødvendige gjentakelser av tidligere forsøk. Publiseringsspresset er økt – både hos forskere og i tidsskriftene (4),(5). Antallet artikler som trekkes tilbake på grunn av juks eller feil stiger (6). Når de styggeste eksemplene presenteres i pressen, kan dette føre til sviktende tillit både blant beslutningstagere og befolkningen for øvrig (6).

Det vi bør stole på, er den vitenskapelige metode – måten å søke sannheten på. Forskingen, i hvert fall den hypotesetestende, kvantitative delen, har et dilemma: Den kan ikke bevise at noe er sant – bare sannsynliggjøre at det motsatte er usant. Kunnskap fremskaffet ved forskning skal kritiseres, og ny kunnskap utfordres med nye hypoteser og ny forskning. Når studier viser at de fleste vitenskapelige funn ikke kan repliseres (7), er ikke det nødvendigvis et onde: Det viser at forskningen lever opp til sine egne idealer og at man aldri bør generalisere på bakgrunn av enkeltstudier (7). Fakta må tvert imot baseres på gjensidig, uavhengig utprøving, igjen og igjen. Forskning foregår således i en

balanse mellom det foranderlige og det som – til slutt – er ferdig forsket: Jordan er rund, røyking er farlig for helsen, humant immunsviktvirus (hiv) er årsaken til aids, og vaksiner fører ikke til autisme.

Forskningsrådet utfordrer både journalister og publikum til å lære kritisk tenkning (1). Kanskje vi allerede på barneskolen bør lære enkel statistikk og sannsynlighetsberegning, og hvordan man kan – eller ikke kan – svare på spørsmålet om noe er sant? En studie gjennomført blant 10–12 år gamle skolebarn i Uganda, publisert i *The Lancet* i vår, viste at systematisk oppøring i kritisk vurdering av forskningsresultater ga en 50 % økning i andelen som kunne vurdere en påstand om effekter av en helseintervensjon (8). Forfatterne av studien foreslår at de samme tiltakene gjennomføres i Norge (9).

Mer kunnskap er fint. Men ansvaret for å bedre folks tillit til forskningen må også ligge på forskerne selv, og på dem som publiserer og formidler forskning. Jeg skal renovere familiens hytte på fjellet. Jeg kan ikke tømre et hus eller legge ledninger, men jeg har hatt sløyd og lært litt fysikk. Resten må jeg overlate til håndverkerne. De bør kunne faget sitt og være til å stole på – akkurat som forskerne.

LITTERATUR

1. Forskningsrådet. Tillit til forskningen: – Flere må ta ansvar. https://www.forskningsradet.no/no/Nyheter/_Flere_ma_ta_ansvar/1254029137944/p1174467583739 (7.10.2017).
2. Ny undersøkelse: Nesten halvparten av nordmenn stoler ikke på forskning. Aftenposten 17.9.2017. <https://www.aftenposten.no/kultur/i/zaJaq/Ny-undersokelse-Nesten-halvparten-av-nordmenn-stoler-ikke-pa-forskning> (10.10.2017).
3. Faktisk.no. Faktisk helt feil. <https://www.faktisk.no/faktasjekker/oxd/nye-tall-viser-okt-mistillit-til-forskere-og-voksende-tro-pa-konspirasjonsteorier-blant-nordmenn> (7.10.2017).
4. Khrono. Why you can't trust science. <https://khrono.no/debatt/why-you-cant-trust-science?nav=forside> (7.10.2017).
5. Horton R. Offline: The crisis in scientific publishing. *Lancet* 2016; 388: 322. [CrossRef]
6. Bauchner H. The rush to publication: an editorial and scientific mistake. *JAMA* 2017; 318: 1109 - 10. [PubMed][CrossRef]
7. Smithsonian.com. Scientists replicated 100 psychology studies, and fewer than half got the same results. <https://www.smithsonianmag.com/science-nature/scientists-replicated-100-psychology-studies-and-fewer-half-got-same-results-180956426/> (7.10.2017).
8. Nsangi A, Semakula D, Oxman AD et al. Effects of the Informed Health Choices primary school intervention on the ability of children in Uganda to

assess the reliability of claims about treatment effects: a cluster-randomised controlled trial. *Lancet* 2017; 390: 374 - 88. [PubMed][CrossRef]

9. Oxman M, Nordheim L, Fretheim A. Kan vi lære skoleelever kritisk tenkning om helsepåstander? *Aftenposten* 8.1.2017.

https://www.aftenposten.no/meninger/debatt/i/6QrRz/Kan-vi-lare-skoleelever-kritisk-tenkning-om-helsepastander--Oxman_-Nordheim-og-Fretheim (10.10.2017).

Publisert: 16. oktober 2017. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.17.0869

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 7. juli 2026.